

DOI: 10.33270/0525693.3
УДК 343.9:343.77:349.6

ДРОЗД Олексій

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4514-6594>

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ, УЧИНЕНІ В СПІВУЧАСТІ (СТ. 246 КК УКРАЇНИ): АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. Статтю присвячено комплексному кримінально-правовому аналізу незаконної порубки лісу, вчиненої в співучасті, з огляду на сучасні виклики у сфері екологічної безпеки й особливості правозастосування. Актуальність дослідження зумовлена високим рівнем суспільної небезпечності цього виду злочинів, поширеністю їх організованих форм, істотними економічними збитками та значною екологічною шкодою, що позначається на стані природного середовища й підривають ефективність державної політики у сфері охорони довкілля. Метою дослідження є з'ясування кримінально-правової природи й особливостей кваліфікації незаконної порубки, вчиненої у співучасті, а також формулювання пропозицій з удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Методологічну основу дослідження становить поєднання формально-юридичного, порівняльно-правового, системно-структурного та логіко-правового методів, що дало змогу проаналізувати як нормативну базу, так і практику її реалізації судами різних інстанцій. Увагу зосереджено на аналізі судових рішень щодо доведення прямого умислу, зокрема у випадках вчинення злочину на територіях природно-заповідного фонду, і проблемах встановлення обізнаності особи про спеціальний правовий статус ділянки. За результатами дослідження виявлено низку колізій та прогалин, пов'язаних із визначенням істотної шкоди, розмежуванням незаконної порубки від суміжних складів злочинів (крадіжка, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу), оцінюванням ролі мотиву, а також особливостями відповідальності службових осіб, уповноважених на охорону лісових ресурсів. Аргументовано, що інститут спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений частиною шостою ст. 255 Кримінального кодексу України, у належному застосуванні може бути ефективним засобом нейтралізації стійких злочинних об'єднань, проте потребує чітких гарантій дотримання умов добровільності та реального сприяння. Наукова новизна роботи полягає в системному поєднанні екологічно-правового та кримінально-правового підходів до аналізу незаконної порубки, вчиненої у співучасті, з огляду на новітню судову практику та розроблення авторських пропозицій щодо законодавчих змін. Практична значущість дослідження полягає в можливості використання результатів дослідження для підвищення якості досудового розслідування та судового розгляду, удосконалення методичних рекомендацій для правоохоронних органів, а також для підготовки науково-практичних коментарів і навчальних матеріалів.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля; незаконна порубка дерев; співучасть у злочині; істотна шкода; організовані злочинні об'єднання; суб'єкт злочину; звільнення від кримінальної відповідальності.

Рекомендоване посилання:

Дрозд О. Злочини проти лісових ресурсів, учинені у співучасті (ст. 246 КК України): аналіз судової практики. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 31–40. DOI: 10.33270/0525693.3

Вступ

Незаконна порубка, а також незаконне перевезення, зберігання чи збут лісу належать до найнебезпечніших злочинів проти довкілля в Україні. Вони завдають значної шкоди екологічній безпеці держави, порушують баланс природних екосистем, спричиняють деградацію ґрунтів,

зміну гідрологічного режиму територій, втрату біорізноманіття та інші незворотні наслідки.

В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої гостроти. Зменшення рівня контролю з боку уповноважених органів, перерозподіл сил і ресурсів на забезпечення обороноздатності держави, а також активізація

тіньових схем у лісовій сфері створюють сприятливі умови для вчинення протиправних дій як окремими особами, так й організованими злочинними об'єднаннями.

Аналіз матеріалів судової практики засвідчує, що у сфері незаконної порубки лісу поширені випадки вчинення таких злочинів у співучасті, зокрема організованими групами та злочинними організаціями. Такі правопорушення вирізняються високим рівнем підготовленості, чітким розподілом ролей між учасниками, використанням сучасних засобів конспірації, що істотно ускладнює їх виявлення, документування та доведення в суді.

Співучасть у незаконній порубці чи подальшому обігу деревини може супроводжуватися вчиненням інших злочинів – підробленням документів, зловживанням владою або службовим становищем, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Комплексний характер такої протиправної діяльності вимагає від органів досудового розслідування та судів посиленої уваги до правильної кваліфікації дій кожного зі співучасників і застосування адекватних заходів кримінально-правового впливу.

Метою цієї статті є комплексне дослідження підстав кримінальної відповідальності за незаконну порубку лісу, вчинену в співучасті, з огляду на особливості кваліфікації таких діянь, а також виявлення прогалин у чинному законодавстві та формулювання пропозицій щодо його вдосконалення.

Огляд літератури

Грунтовні дослідження підстав кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля традиційно знаходяться в центрі уваги науковців. Увагу зосереджують не лише на охороні лісових ресурсів, а й на питаннях незаконного видобування корисних копалин (Movchan et al., 2021b, 2022a, 2024), кримінально-правового захисту земельних ресурсів (Movchan et al., 2021a, 2022b).

Проблематика кримінально-правової охорони лісів і кваліфікації незаконної порубки (ст. 246 КК України) є одним із пріоритетних напрямів сучасної української правової доктрини. Найґрунтовніший системний аналіз у цій сфері здійснено в працях О. О. Дудорова, Р. О. Мовчана та Є. О. Письменського (Dudorov, Movchan, & Pysmenskyi, 2022; Dudorov, Movchan, & Pysmenskyi, 2023; Movchan, 2023; Movchan, & Dushevska, 2024). Автори комплексно досліджують об'єкт і предмет посягання, конструкцію складу злочину, проблеми відмежування від суміжних складів, а також пропонують шляхи вдосконалення чинного законодавства.

Прикладні аспекти кваліфікації окремих об'єктивних ознак злочину вивчали А. А. Бражник й О. О. Могильчук (2020), акцентуючи на значенні місця вчинення, предмета посягання, способу та наслідків незаконної порубки для правильної правової оцінки. Статтю Е. М. Кісілюка та

О. І. Матюшенко (2020) присвячено аналізу особливостей кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки, зокрема детальному юридичному дослідженню складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України.

Класичним для доктрини є питання конкуренції та сукупності складів злочинів. Б. М. Марець (2014) розглядає ситуації, коли незаконну порубку слід відмежувати від крадіжки деревини в правозастосовній практиці.

О. М. Будяченко (2020) узагальнює теоретичні положення та судову практику застосування ст. 246 КК України. Увагу зосереджено на питаннях призначення покарання за незаконну порубку, а також незаконне перевезення, зберігання чи збут лісу, з огляду на особливості кваліфікації та проблеми доказування.

Матеріали та методи

Дослідження ґрунтується на комплексному аналізі нормативно-правових актів України, що регламентують кримінальну відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, зокрема КК України, КПК України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Лісового кодексу України, а також підзаконних актів, що визначають порядок охорони й використання лісових ресурсів.

Емпіричну базу становили матеріали судової практики, отримані з Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2018–2025 років, із застосуванням пошукових запитів, що охоплюють як основний склад злочину (ст. 246 КК України), так і пов'язані злочини у співучасті, зокрема за ст. 27, 28, 255 КК України.

Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід, який дає змогу розглядати кримінально-правові явища в розвитку та взаємозв'язку. Використано такі методи наукового пізнання: формально-юридичний метод – для тлумачення норм кримінального й екологічного законодавства; системно-структурний аналіз – для визначення взаємозв'язків між об'єктивними та суб'єктивними ознаками складу злочину; порівняльно-правовий метод – для зіставлення українських кримінально-правових норм; логіко-правовий метод – для формулювання чітких юридичних визначень, виявлення внутрішніх суперечностей у правовому регулюванні; контент-аналіз судових рішень – для виявлення типових особливостей вчинення злочину, проблем правозастосування.

Такий підхід надав можливість поєднати теоретичний аналіз кримінально-правових норм із практичним вивченням реальних випадків правозастосування, що забезпечує комплексний характер дослідження.

Результати й обговорення

Злочин, передбачений ст. 246 КК України, з огляду на положення примітки до цієї статті,

посягає на навколишнє природне середовище в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Суспільна небезпечність. Суспільна небезпечність незаконної порубки полягає в завданні істотної шкоди довкіллю, зокрема науково обґрунтованому, раціональному використанню, охороні та відтворенню лісів. Ця небезпечність посилюється тим, що порубка спричиняє ерозію ґрунтів, виснаження водних ресурсів, погіршення якості повітря, деградацію біорізноманіття та зниження якості життя людей¹.

Безпосередній об'єкт. Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законодавством України порядок охорони, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів як складової родового об'єкта злочинів проти довкілля, що забезпечує екологічну безпеку, підтримання кліматичного та гідрологічного балансу, а також задоволення суспільних, господарських і культурних потреб нинішнього й майбутніх поколінь.

Об'єктивна сторона. З об'єктивної сторони злочин полягає в незаконній порубці дерев і чагарників, вчиненій без спеціального дозволу, у місцях, визначених лісовим законодавством. Кваліфікація таких дій залежить від категорії лісу, де здійснюють порубку, а також від настання наслідків у вигляді істотної шкоди². Матеріальний склад цього злочину неодноразово зазнавав критики вчених (Brazhnyk, & Mohylchuk, 2020; Kysylevych, 2019; Movchan, 2023), зокрема й через складність визначення та доведення розміру істотної шкоди (Kisiliuk, & Matushenko, 2020; Dudorov, Movchan, & Pysmenskyi, 2022), однак збережений у проекті нового КК України (ст. 6.5.3, 6.5.4, 6.5.5)³.

Відмежування від крадіжки. На практиці постають складнощі відмежування незаконної порубки (ст. 246 КК України) від суміжних складів, зокрема крадіжки (ст. 185 КК України) чи знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України). *Показовим є вирок Хорольського районного суду Полтавської області від 16 серпня 2023 року у справі № 548/340/23, де обвинуваченим інкримінували ч. 4 ст. 246 КК України. Під час судового розгляду встановлено, що вони не здійснювали незаконної порубки, а лише намагалися заволодіти вже спиляною деревиною, яка*

*перебувала на місці незаконної порубки. Суд кваліфікував їхні дії як незакінчений замах на крадіжку (ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України)*⁴.

З цього приводу в п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року № 17 зазначено, що заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи, слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК України або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності⁵.

Отже, кваліфікація за ст. 246 КК України можлива лише за умови доведення особистої участі особи в процесі незаконного спилування дерев. Подальше ж заволодіння вже зрубаною деревиною утворює склад злочину проти власності, що обумовлений відмінністю в безпосередніх об'єктах, об'єктивній та суб'єктивній сторонах відповідних складів.

Цей приклад ілюструє принципово важливе розмежування складів злочинів. Незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України) наявна у випадках, коли особа, не маючи відповідного спеціального дозволу, особисто здійснює спилування дерев, усвідомлюючи протиправність своїх дій, чим посягає на встановлений порядок охорони та використання лісових ресурсів.

Натомість крадіжка деревини (ст. 185 КК України) охоплює ситуації, коли особа не бере участі в процесі спилування, але вчиняє дії, спрямовані на незаконне заволодіння вже зрубаною деревиною, яка є предметом чужої власності.

Така диференціація зумовлена тим, що кожен із зазначених складів злочинів має відмінний безпосередній об'єкт кримінально-правової охорони, різну об'єктивну сторону та специфічні риси суб'єктивної сторони.

Водночас пункт 9 цієї постанови не встановлює прямої заборони на кваліфікацію за двома статтями у випадку, коли особа і рубала, і викрадала ці дерева, про що зауважує Б. М. Марець (2014).

Саме тому практика потребує уніфікації підходів, аби уникнути розбіжностей у кваліфікації однакових діянь.

Суб'єктивна сторона. Проблемним у правозастосуванні ч. 1 ст. 246 КК України є встановлення прямого умислу на незаконну порубку дерев, передусім коли обвинувачений

¹ Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 17 жовт. 2023 р. у справі № 545/331/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114225488>

² Постанова Верховного Суду від 18 січ. 2024 р. у справі № 710/168/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705014>

³ Проект Кримінального кодексу України станом на 21 лип. 2025 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/07/22/kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf>

⁴ Вирок Хорольського районного суду Полтавської області від 8 груд. 2023 р. у справі № 548/1938/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115494380>

⁵ Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 груд. 2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>

заперечує намір повного знищення дерев, стверджуючи про іншу мету дій (наприклад, обрізання гілок).

Верховний Суд у постанові від 7 серпня 2024 року (справа № 629/6463/19) зазначив, що інтелектуальна ознака умислу охоплює усвідомлення незаконності дій, знання про належність об'єкта до охоронюваних лісових насаджень і бажання здійснити саме повне спилування дерев. Доведення цієї ознаки можливе не лише прямими доказами (заяви, свідчення), а й на основі аналізу сукупності обставин: способу організації робіт, характеру залучення виконавців, наданих вказівок тощо.

У зазначеній справі захист стверджував, що обвинувачений просив спилити лише гілки, а вирубка дерев була самостійною ініціативою найманих працівників. Однак ця версія була спростована службовою запискою, де обвинувачений, діючи як голова правління гаражного кооперативу, прямо вказав на необхідність спилування дерев на конкретній ділянці. Суд додатково врахував, що він організував бригаду, визначив об'єкт робіт і не мав відповідних дозволів¹.

Цей підхід підтверджує, що прямий умисел може бути встановлений через логічний аналіз усієї поведінки особи до, під час і після діяння, навіть за відсутності прямих зізнань у намірі.

Однією з найдискусійніших і практично значущих проблем у справах про незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, передбачених ч. 3 ст. 246 КК України, є встановлення прямого умислу на вчинення зазначених дій у заповідниках або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, а також в інших особливо охоронюваних лісах.

Інтелектуальний елемент умислу в таких випадках передбачає не лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру порубки без спеціального дозволу, а й розуміння факту здійснення рубок у межах особливо охоронюваної території та обізнаність щодо спеціального правового режиму такої території².

Складність доказування умислу загострюється у випадках, коли межі природно-заповідного фонду не позначені відповідно до наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 29 березня 1994 року № 30, відсутні інформаційно-охоронні знаки, межові щити чи інші візуальні орієнтири. У такій ситуації обвинувачені та свідки нерідко заявляють про необізнаність щодо спеціального статусу ділянки.

Показовою є справа, розглянута Полтавським районним судом Полтавської області 17 жовтня 2023 року (№ 545/331/23). Суд встановив відсутність належних інформаційних знаків і підтвердження, що мешканці прилеглих сіл, включаючи обвинувачених, не були поінформовані про наявність заповідного урочища. Пояснення обвинувачених про необізнаність не були спростовані переконливими доказами обвинувачення, що призвело до висновку про недоведеність умислу і виправдання підсудних³.

Цей приклад засвідчує комплексний характер проблеми. З одного боку, він виявляє прогалини в системі охорони й належного маркування територій природно-заповідного фонду, що безпосередньо впливає на можливість формування умислу в правопорушників. З іншого боку, окреслює вразливі аспекти в процесі доказування суб'єктивної сторони злочину органами досудового розслідування.

Крім того, ситуація порушує питання щодо необхідності законодавчого уточнення змісту умислу в злочинах із формальним складом, а також підвищення стандартів доведення обізнаності обвинуваченого про спеціальний правовий статус місця вчинення діяння.

Мотив не є обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України, але його встановлення має значення для індивідуалізації покарання та визначення ступеня суспільної небезпечності. Найпоширенішим є корисливий мотив, коли незаконну порубку здійснюють з метою отримання прибутку від реалізації деревини.

В окремих випадках мотивом є скрутне матеріальне становище особи, яка намагається забезпечити себе чи сім'ю паливом або деревиною для будівництва.

Незаконну рубку дерев, зазначає Б. М. Марець (2014), можуть вчиняти не лише з корисливих мотивів, а й, наприклад, на підґрунті помсти, через неприязні стосунки з лісничим, із хуліганських спонукань тощо, без наміру на розкрадання деревини.

Водночас навіть намір використати незаконно здобуту деревину з благодійною метою не усуває корисливого характеру діяння. Показовим є вирок Хорольського районного суду Полтавської області від 8 грудня 2023 року у справі № 548/1938/21. Суд дійшов висновку, що твердження обвинуваченого про взяття дров з метою подальшої передачі їх нужденним особам і воїнам АТО не свідчать про відсутність у його діях ознак незакінченого замаху на крадіжку. Зазначене зумовлено тим, що обвинувачений таємно намагався заволодіти чужим майном, обернувши його на свою користь, а подальші наміри розпорядитися цим майном, навіть із

¹ Постанова Верховного Суду від 7 серп. 2024 р. у справі № 629/6463/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120948730>

² Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 17 жовт. 2023 р. у справі № 545/331/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114225488>

³ Там само.

благодійною метою, не виключають наявності корисливого мотиву¹.

Суб'єкт злочину. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 246 КК України, є загальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку 16-ти років. У диспозиції цієї статті немає вказівки на спеціального суб'єкта, однак ч. 2 передбачає кваліфікуючу ознаку – вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

На практиці одним із найбільш суспільно небезпечних виявів незаконної порубки лісу є її вчинення службовими особами, наділеними повноваженнями щодо охорони та захисту лісових ресурсів. Такі дії не лише посягають на екологічну безпеку, а й підривають авторитет органів, покликаних захищати довкілля.

Показовою є ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30 липня 2025 року у справі № 369/13474/25, де майстру лісу Плахтянського лісництва філії «Київське лісове господарство» ДП «Ліси України» було повідомлено про підозру за ч. 3 ст. 27, ч. 4 ст. 28, ч. 4 ст. 246, ч. 3 ст. 255 КК України – у створенні, керівництві й участі в злочинній організації, а також у незаконній порубці, перевезенні, зберіганні та збуті деревини, що спричинили тяжкі наслідки, вчинені повторно злочинною організацією з використанням службового становища.

Відповідно до ст. 89 Лісового кодексу України та постанови Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 року № 976, працівники державної лісової охорони мають статус правоохоронного органу та зобов'язані запобігати незаконним рубкам й охороняти лісові ресурси. Як службова особа підозрюваний мав забезпечувати дотримання цих вимог, однак, за версією слідства, використав свій статус для організації системної незаконної діяльності².

Цей приклад демонструє, як поєднання доступу до природних ресурсів, спеціальних повноважень і професійної обізнаності може бути використано для системного незаконного збагачення, що суттєво підвищує суспільну небезпечність діяння та потребує посиленого кримінально-правового реагування.

Організовані форми незаконної порубки лісу трансформують окремі протиправні діяння в добре налагоджений, високоприбутковий та системний бізнес у сфері довкілля. Такі об'єднання функціонують за принципами комерційних структур, мають чітку ієрархію,

стабільні канали збуту й корупційне прикриття на різних рівнях влади.

Їхня суспільна небезпечність зумовлена трьома основними чинниками:

1) можливістю діяти у великих масштабах, завдаючи довкіллю збитків, які неможливо швидко відновити;

2) наявністю розгалуженої структури, яка охоплює заготівлю, перевезення, зберігання та збут деревини, що ускладнює викриття і притягнення винних;

3) корупційними зв'язками з посадовими особами, які створюють своєрідний «захисний щит» для злочинної діяльності.

Показовим є вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 8 липня 2025 року (справа № 185/4959/25, ЄДРСР № 128715245), де незаконну порубку розглядали як структурний елемент діяльності злочинної організації, що діяла на території кількох громад. Суд встановив, що обвинувачений брав участь у злочинній організації, створеній з корисливих мотивів для систематичної незаконної порубки дерев у захисних й інших лісових насадженнях, їх перевезення та збуту.

Діяльність охоплювала низку епізодів протягом листопада 2024 року, зокрема:

– 25.11 – незаконна порубка 12 дерев акації та ясена (школа – 61 574,91 грн);

– 26.11 (ранок) – незаконна порубка 37 дерев (543 933,85 грн);

– 26.11 (день) – незаконна порубка 38 дерев (246 546,47 грн);

– 26.11 (вечір) – незаконна порубка 16 дерев (133 099,02 грн);

– 27.11 – незаконна порубка 20 дерев (321 690,78 грн).

Загальна шкода лише за цими епізодами перевищила 1,3 млн грн.

Ключовими ознаками суб'єктивної сторони було доведення прямого умислу, який полягав у виконанні чітко розробленого плану, підпорядкуванні вказівкам керівників злочинної організації та діях без жодних дозвільних документів.

Процесуальною особливістю цієї справи стала угода про визнання винуватості, укладена між прокурором й обвинуваченим, який не був організатором, але сприяв викриттю інших учасників. Це дало змогу застосувати ст. 69 КК (покарання нижче за найнижчу межу) і ст. 75 КК (звільнення від відбування покарання з випробуванням), що є нетиповим для справ із настільки високим рівнем суспільної небезпечності. За сукупністю злочинів (ч. 2 ст. 255, ч. 4 ст. 28 ч. 2 ст. 246, ч. 4 ст. 28 ч. 4 ст. 246 КК) призначено 5 років позбавлення волі з випробувальним строком 3 роки³.

¹ Вирок Хорольського районного суду Полтавської області від 8 груд. 2023 р. у справі № 548/1938/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115494380>

² Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30 лип. 2025 р. у справі № 369/13474/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129326097>

³ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 8 лип. 2025 р. у справі № 185/4959/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128715245>

У науковій літературі неодноразово зауважували, що покарання учасникам злочинних організацій нерідко призначають у мінімально можливих межах санкції ст. 255 КК України або навіть нижче від її найнижчої межі – зокрема, у випадках укладення угод і застосування положень ст. 69 КК України (Vozniuk, 2018; Vozniuk, & Budik, 2022; Okolit, & Vozniuk, 2025).

О. М. Будяченко (2020) констатує, що судова практика з призначення покарання за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу «гуманно» ставиться до правопорушників. Обтяжуючі обставини було виявлено в більшості випадків досліджуваної групи, однак, попри це, суди не стали карально-превентивним органом у боротьбі за збереження лісонасаджень лісового фонду, призначаючи більш м'які види покарання (штраф, обмеження волі), активно застосовуючи умовне засудження.

Р. О. Мовчан й О. В. Душевська (2024), проаналізувавши санкції норм, що регламентують відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері лісових відносин, дійшли висновку, що передбачені цими санкціями покарання у виді арешту, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк мають низьку превентивну ефективність, що зумовлює потребу в пошуку дієвіших заходів кримінально-правового впливу.

Звільнення від кримінальної відповідальності. Ефективне розкриття злочинних організацій у сфері незаконної порубки лісу часто ускладнюється обмеженням доступом до внутрішньої інформації про їхню структуру, ієрархію та механізм функціонування. У таких умовах важливим інструментом стає застосування заохочувальних кримінально-правових норм, зокрема спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 6 ст. 255 КК України.

Цей інститут створює стимул для учасників злочинної організації (крім організаторів і керівників) співпрацювати з правоохоронцями, надаючи відомості, які дають змогу не лише документувати окремі епізоди незаконної порубки, а й ліквідувати всю злочинну структуру. Згідно з ч. 6 ст. 255 КК України, підставою для звільнення є добровільне повідомлення про створення або участь в організації до моменту повідомлення про підозру, а також активне сприяння її розкриттю.

Прикладом є кримінальне провадження щодо ОСОБА_4, підозрюваного в незаконній порубці (ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 246 КК) та участі в злочинній організації (ч. 2 ст. 255 КК). 10 липня 2024 року він надіслав до ДБР письмове повідомлення про створення злочинної організації, що здійснювала незаконні рубки в Денисовецькому лісництві ДСП «Північна Пуща», а також про свою участь у ній. На момент подання заяви йому ще не було повідомлено про підозру за ст. 255 КК (це відбулося лише 13 серпня 2024 року). Надалі він активно співпрацював зі слідством,

надавши важливі докази, зокрема під час допиту 26 липня 2024 року.

Суд, встановивши наявність усіх умов, передбачених ч. 6 ст. 255 КК України, звільнив ОСОБА_4 від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 255 КК і закрив провадження на підставі п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України¹.

Аналіз цього прикладу дає змогу сформулювати низку узагальнених положень, важливих для практики застосування ч. 6 ст. 255 КК України у справах про незаконну порубку лісу, вчинену в складі злочинної організації:

1. Можливість звільнення за множинності обвинувачень. Застосування спеціальної підстави, передбаченої ч. 6 ст. 255 КК України, не виключається у випадках, коли особі інкриміновано кілька злочинів, за умови, що вимоги цієї норми виконано щодо конкретного складу (ч. 2 або ч. 3 ст. 255 КК України).

Однак звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 255 КК не означає автоматичного звільнення від відповідальності за посягання, передбачені іншими статтями Особливої частини КК України, які вчиняють учасники злочинної організації (Melnyk, & Khavroniuk, 2018; Vozniuk, 2020; Vozniuk, Dudorov, & Cherniavskiy, 2021).

2. Критерій добровільності повідомлення. Добровільність у розумінні ч. 6 ст. 255 КК України охоплює як відсутність на момент заяви процесуального статусу підозрюваного в учиненні злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 255 КК України, так й ініціативний характер повідомлення.

3. Ознака активного сприяння. Активне сприяння розкриттю злочинної організації має полягати в конкретних, процесуально зафіксованих діях (надання доказів, показань, відомостей про структуру, механізми функціонування тощо), які реально допомагають у встановленні обставин існування та діяльності організації.

4. Роль у протидії організованій злочинності. Інститут спеціального звільнення від кримінальної відповідальності виконує функцію ефективного інструменту «розколу» стійких злочинних об'єднань у сфері екологічних злочинів, створюючи для учасників мотивацію до співпраці з органами досудового розслідування та судом.

Висновки

З огляду на зазначене, дослідження актуальних питань кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, вчинених у співучасті, має не лише теоретичне, а й практичне значення. Розробка науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення кримінально-правових норм сприятиме підвищенню ефективності протидії

¹ Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 26 верес. 2024 р. у справі № 366/2575/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121894574>

цим злочинам і забезпеченню належного захисту екологічних інтересів держави.

Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України, свідчить, що його кримінально-правова характеристика має комплексний екологічно-правовий зміст й охоплює посягання на встановлений державою порядок охорони, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів як важливого елемента довкілля. Визначальною ознакою об'єктивної сторони є факт незаконної порубки, а конструкція матеріального складу зумовлює необхідність доведення істотної шкоди, що на практиці нерідко спричиняє складнощі. Важливе значення має правильне відмежування цього злочину від суміжних складів, насамперед крадіжки та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Судова практика засвідчує, що кваліфікація за ст. 246 КК України можлива лише за умови доведення безпосередньої участі особи в процесі незаконного спилування дерев, натомість подальше заволодіння вже зрубануою деревиною утворює склад злочину проти власності.

Під час кваліфікації за ч. 1 ст. 246 КК України встановлення прямого умислу можливе як на підставі прямих доказів, так і шляхом логічного аналізу комплексу дій особи до, під час та після вчинення порубки. Заперечення обвинуваченого про відсутність наміру на повне знищення дерев не виключає умислу, якщо обставини справи свідчать про його участь в організації робіт і відсутність законних підстав для вирубки. Практика Верховного Суду визначає орієнтири для оцінки таких обставин і відмежування випадкового пошкодження від умисного знищення лісових насаджень.

Судова практика засвідчує, що доведення умислу в справах про незаконну порубку на територіях природно-заповідного фонду потребує підтвердження обізнаності особи про спеціальний статус місця вчинення злочину. Прогалини в маркуванні меж і відсутність інформаційно-охоронних знаків створюють об'єктивні перешкоди для формування умислу та дають підстави для виправдувальних вироків. Необхідне нормативне закріплення підвищених стандартів доказування обізнаності обвинуваченого, а також удосконалення системи позначення та охорони заповідних територій.

Мотив не є конструктивною ознакою складу злочину за ст. 246 КК України, однак має значення для визначення ступеня суспільної небезпечності та призначення покарання. Найчастіше злочини вчиняють з корисливих спонукань, рідше – з мотивів задоволення

побутових потреб. Навіть наявність у винного наміру використати незаконно здобуту деревину з благодійною метою не виключає корисливого мотиву, якщо спосіб заволодіння свідчить про посягання на чужу власність. Судова практика підтверджує необхідність оцінювання мотиву в контексті загальної спрямованості умислу та способу вчинення злочину.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 246 КК України, є загальним, однак на практиці особливу суспільну небезпечність становить вчинення незаконної порубки службовими особами, уповноваженими на охорону та захист лісових ресурсів. Використання ними свого статусу для організації або прикриття протиправної діяльності свідчить про підвищений рівень кримінального впливу, зловживання довірою держави й суспільства, а також про значно більший обсяг заподіяної шкоди. Такі дії, поєднані з кваліфікуючими ознаками, передбаченими ст. 28 КК України (вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації), вимагають посиленої уваги з боку правоохоронних органів і суворішої кримінально-правової реакції.

Організовані форми незаконної порубки лісу становлять найбільш небезпечний різновид злочинів проти довкілля, оскільки поєднують значний масштаб шкоди, системність і корупційне забезпечення безкарності. Судова практика, зокрема вирок у справі № 185/4959/25, демонструє складність доказування таких злочинів і необхідність посиленого кримінально-правового реагування, зокрема шляхом диференціації відповідальності залежно від ролі учасника в організації. Застосування угод про визнання винуватості у справах цього типу потребує особливо зваженого підходу, аби баланс між ефективністю розслідування та принципом невідворотності покарання не було порушено.

Інститут спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений ч. 6 ст. 255 КК України, є важливим елементом кримінальної політики у сфері протидії організованій злочинності, зокрема незаконній порубці лісу. Він дає змогу компенсувати обмеженість традиційних методів розслідування, забезпечуючи отримання доказів «зсередини» і сприяючи нейтралізації злочинних структур. Практика застосування цієї норми свідчить про її ефективність, однак потребує чіткого дотримання критеріїв добровільності й реального сприяння, щоб уникнути зловживань і забезпечити баланс між інтересами слідства та принципом невідворотності кримінальної відповідальності.

References

- [1] Brazhnyk, A.A., & Mohylchuk, O.O. (2020). Illegal logging or illegal transportation, storage, sale of forest: Significance for qualification of certain objective elements. *Legal Scientific Electronic Journal*, 7, 312-317. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-7/79
- [2] Budiachenko, O.M. (2020). Criminal liability for illegal logging or illegal transportation, storage, sale of forest. *Candidates thesis*. Odesa.
- [3] Dudorov, O.O., Movchan, R.O., & Pysmenskyi, Ye.O. (2022). Significant harm as a consequence of illegal logging: Retrospective, current state and prospects of criminal law. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 3, 87-111. DOI: 10.33766/2524-0323.99.87-111
- [4] Dudorov, O.O., Movchan, R.O., & Pysmenskyi, Ye.O. (2023). *Criminal law protection of forest in Ukraine*. Kyiv: Norma Prava.
- [5] Kisiliuk, E.M., & Matiushenko, O.I. (2020). Criminal-law aspects in the qualification of illegal logging. *Legal Bulletin*, 13, 187-194. DOI: 10.32850/LB2414-4207.2020.13.24
- [6] Kysylevych, O.V. (2019). Article 246 of the Criminal Code of Ukraine and the realities of its effectiveness. *Young Scientist*, 4, 366-370. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_4%282%29__41
- [7] Marets, B.M. (2014). Concurrence of crimes in illegal logging and theft of timber. *Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 187-190. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/4_2014/48.pdf
- [8] Melnyk, M.I., & Khavroniuk, M.I. (Eds.). (2018). *Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine* (10th ed., rev.). Kyiv: Dakor.
- [9] Movchan, R., Dudorov, O., Kamensky, D., Vozniuk, A., & Babanina, V. (2022a). Criminal liability for illegal mining: Analysis of legislative novelties. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 5, 116-121. DOI: 10.33271/nvngu/2022-5/116
- [10] Movchan, R., Dudorov, O., Kamensky, D., Vozniuk, A., & Makarenko, T. (2024). Criminal liability for illegal acts with amber: Law-making and law-enforcement issues. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3, 197-203. DOI: 10.33271/nvngu/2024-3/197
- [11] Movchan, R., Vozniuk, A., Burak, M., Areshonkov, V., & Kamensky, D. (2021a). Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: Searching for the optimal model. *Amazonia Investiga*, 10(42), 15-23. DOI: 10.34069/AI/2021.42.06.2
- [12] Movchan, R., Vozniuk, A., Kamensky, D., Dudorov, O., & Andrushko, A. (2021b). Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 6, 113-117. DOI: 10.33271/nvngu/2021-6/113
- [13] Movchan, R., Vozniuk, A., Kamensky, D., Koval, I., & Golovko, O. (2022b). Criminal and legal protection of land resources in Ukraine and Latin America: Comparative legal analysis. *Amazonia Investiga*, 11(51), 328-336. DOI: 10.34069/AI/2022.51.03.33
- [14] Movchan, R.O. (2023). Criminal offenses against the procedure for the use of natural resources under the draft Criminal Code: Certain controversial provisions. *Sociology of Law*, 1-2(44-45), 77-82. DOI: 10.37687/2413-6433.2023-1-2.14
- [15] Movchan, R.O., & Dushevska, O.V. (2024). On the prospects of improving the sanctions of norms regulating liability for criminal offenses in the field of forest relations. *Law Journal of Vasyl Stus Donetsk National University*, 1, 205-216. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.20
- [16] Okolit, O.V., & Vozniuk, A.A. (2025). *Criminal liability for the creation of a criminal organization or criminal community and participation therein: Theoretical and practical issues*. A.A. Vozniuk (Eds.). Kyiv: Norma Prava.
- [17] Vozniuk, A. (2020). Counteracting organized crime in Ukraine: Prospects for improving criminal legislation. *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 1(11), 176-194. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.1.18
- [18] Vozniuk, A.A. (2018). *Criminal liability for the creation of criminal associations and participation therein*. Kyiv: Maslakov.
- [19] Vozniuk, A.A., & Budik, I.M. (2022). Implementation of criminal liability of members of criminal organizations for crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 74(2), 199-207. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.74.68
- [20] Vozniuk, A.A., Dudorov, O.O., & Cherniavskyi, S.S. (2021). *Criminal liability for crimes committed by a criminal community (Articles 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 of the Criminal Code of Ukraine)*. Kyiv: Norma Prava.

Список використаних джерел

- [1] Бражник А. А., Могильчук О. О. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу: значення для кваліфікації окремих об'єктивних ознак. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 312–317. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-7/79
- [2] Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. 258 с.
- [3] Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Істотна шкода як наслідок незаконної порубки лісу: ретроспектива, сьогоdnішній стан і перспектива кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3. С. 87–111. DOI: 10.33766/2524-0323.99.87-111
- [4] Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова охорона лісу в Україні : монографія. Київ : Норма права, 2023. 520 с.
- [5] Кісілюк Е. М., Матюшенко О. І. Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 187–194. DOI: 10.32850/LB2414-4207.2020.13.24
- [6] Кисилевич О. В. Стаття 246 Кримінального кодексу України та реалії її ефективності. *Молодий вчений*. 2019. № 4. С. 366–370. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_4%282%29_41
- [7] Марець Б. М. Сукупність злочинів при незаконній порубці лісу та крадіжці деревини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 187–190. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2014/48.pdf
- [8] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2018. 1218 с.
- [9] Movchan R., Dudorov O., Kamensky D., Vozniuk A., Babanina V. Criminal liability for illegal mining: analysis of legislative novelties. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. No. 5. P. 116–121. DOI: 10.33271/nvngu/2022-5/116
- [10] Movchan R., Dudorov O., Kamensky D., Vozniuk A., Makarenko T. Criminal liability for illegal acts with amber: law-making and law-enforcement issues. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2024. No. 3. P. 197–203. DOI: 10.33271/nvngu/2024-3/197
- [11] Movchan R., Vozniuk A., Burak M., Areshonkov V., Kamensky D. Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: searching for the optimal model. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. No. 42. P. 15–23. DOI: 10.34069/AI/2021.42.06.2
- [12] Movchan R., Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Andrushko A. Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. No. 6. P. 113–117. DOI: 10.33271/nvngu/2021-6/113
- [13] Movchan R., Vozniuk A., Kamensky D., Koval I., Golovko O. Criminal and legal protection of land resources in Ukraine and Latin America: comparative legal analysis. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. No. 51. P. 328–336. DOI: 10.34069/AI/2022.51.03.33
- [14] Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів за проектом Кримінального кодексу: окремі дискусійні положення. *Соціологія права*. 2023. Вип. 1–2 (44–45). С. 77–82. DOI: 10.37687/2413-6433.2023-1-2.14
- [15] Мовчан Р. О., Душевська О. В. Про перспективи вдосконалення санкцій норм, присвячених регламентації відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері лісових відносин. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 205–216. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.20
- [16] Околіт О. В., Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики : монографія / за наук. ред. А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2025. 324 с.
- [17] Вознюк А. А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 176–194. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.1.18
- [18] Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
- [19] Вознюк А. А., Будік І. М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 199–207. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.74.68
- [20] Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

DROZD Oleksii

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Police Activity of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4514-6594>

**CRIMES AGAINST FOREST RESOURCES COMMITTED
IN COMPLICITY (ARTICLE 246 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE):
ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE**

Abstract. *This article presents a comprehensive criminal law analysis of illegal logging committed in complicity, taking into account current challenges in environmental security and the specific features of law enforcement. The relevance of the study stems from the high degree of social danger posed by such crimes, the prevalence of organized forms, the substantial economic losses, and significant environmental harm that affect the state of the natural environment and undermine the effectiveness of national environmental protection policies. The aim of the research is to clarify the criminal law nature and qualification features of illegal logging committed in complicity, and to develop proposals for improving both criminal legislation and its practical application. The methodological basis of the research combines formal legal, comparative legal, systemic-structural, and logical legal methods, enabling an analysis of both the regulatory framework and the practice of its application by courts of various instances. Special attention is given to judicial decisions regarding the establishment of direct intent, particularly in cases involving crimes committed within territories of the nature reserve fund, as well as to the challenges of proving an offender's awareness of a plot's special legal status. The study identified a number of conflicts and gaps, including issues concerning the definition of substantial damage, the distinction between illegal logging and related offences (such as theft or the destruction or damage of vegetation), the evaluation of motive, and specific aspects of the liability of officials authorized to protect forest resources. It is argued that the institution of special exemption from criminal liability, provided for in Part Six of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine, when applied appropriately, can serve as an effective tool for dismantling stable criminal associations; however, it requires clear guarantees of voluntariness and genuine cooperation. The scientific novelty of this work lies in the systematic integration of environmental law and criminal law approaches to the analysis of illegal logging committed in complicity, taking into account recent judicial practice, as well as in the development of original proposals for legislative reform. The practical significance lies in the potential use of the study's findings to improve the quality of pre-trial investigations and judicial proceedings, refine methodological guidelines for law enforcement agencies, and assist in the preparation of scientific-practical commentaries and educational materials.*

Keywords: *criminal offences against the environment; illegal logging; complicity in a crime; substantial damage; organized criminal associations; perpetrator; exemption from criminal liability.*